

NO-144, forside

Emnekode: NO-144

Emnenavn: Litteraturhistorie

Dato: 12.05-2017

Varighet: 6 timer

Merknader:Du skal velge **en** av de to oppgavene

NB: Vedleggene deles ut på papir i eksamenslokalet

Det forekommer av og til spørsmål om bruk av eksamensbesvarelser til undervisnings- og læringsformål. Universitetet trenger kandidatens tillatelse til at besvarelsen kan benyttes til dette. Besvarelsen vil være anonym. Tillater du at din eksamensbesvarelse blir brukt til slikt formål?

Velg et alternativ Ja Nei

Besvart.

1 NO-144, oppgave 1**1700-tallet: Klassisisme og opplysningstid****Vedlegg 1: (Deles ut i eksamenslokalet)**Ludvig Holberg: *Den politiske Kandestøber* (1722) (utdrag; modernisert dansk utg.)

Ambrosius Stub: «Du deylig Rosen-Knop» (udatert)

a) Gjør greie for de litteraturhistoriske begrepene *klassisisme* og *opplysningstid*.**b)** Pek på trekk ved Holbergs komedie og Stubs dikt (form, innhold) som gjør at vi kan plassere disse tekstene litteraturhistorisk.**c)** Vil du si at opplysningsideene ble avsluttet med opplysningstiden, eller har de på ulike måter blitt tatt med videre i litteraturhistorien? Belys gjerne ved eksempler fra pensum.**Skriv ditt svar her...**

Ubesvart.

2 NO-144, oppgave 2**Naturalisme og modernisme****Vedlegg 2: Utdrag fra *Sjur Gabriel og Sult* (blir delt ut i eksamenslokalet)**Ta utgangspunkt i de vedlagte utdragene fra Amalie Skrams *Sjur Gabriel* (1887) og Knut Hamsuns *Sult* (1890).**a)** Analyser de to utdragene med hensyn til fortellemåte og tematikk.

b) Hva er forskjellen på naturalistisk og modernistisk prosa? Gi eksempler fra Skrams og Hamsuns romaner.

c) Hvilke samfunnsmessige endringer er den tidlige modernismen knyttet til?

Her kan du gjerne trekke inn Hamsuns programartikkel «Psykologisk litteratur» fra 1890.

Skriv ditt svar her...

Oppgave 2

Naturalisme og modernisme

Amalie Skrams romanserie Hellemyrsfolket følger en fattiglig strilefamilie utenfor Bergen gjennom tre generasjoner. Det første av fire bind i serien er Sjur Gabriel, som i korte trekk handler om en far som må ta omsorgen for sitt yngste barn i mors fravær som følge av alkoholisme og sykdom.

Knut Hamsuns gjennombruddsroman Sult skildrer en navnløs jeg-person som lever fra hånd til munn i hovedstaden, og som aldri later til å gripe de muligheter han får til økonomisk utvikling og dermed kommer seg ut av elendigheten.

Begge romanene skildrer mennesker som lever i fattigdom. Begge romanene er skrevet og utgitt mot slutten av 1800-tallet, av forfattere som tilhørte samme krets. Likevel er de på mange måter svært ulike. I tråd med oppgaveteksten vil jeg først peke på fortellermåte og tematikk i hver av de to romanene, deretter forsøke å gi en beskrivelse av vesentlige forskjeller i naturalistisk og modernistisk prosa med eksempler fra romanene, før jeg til sist skal gå nærmere inn i modernismen og dens mulige samfunnsmessige årsaksforklaringer.

a) Analyser de to utdragene med hensyn til fortellermåte [sic] og tematikk.

Sjur Gabriel (1887) er fortalt av en aural allvitende forteller, altså har fortelleren innsikt i personenes tanker, men som ikke selv er en del av handlingen. Forfatteren lar aldri fortelleren tre frem, i stedet holdes denne i bakgrunnen for å gi inntrykk av en så objektiv historiefortelling som mulig. Dette er helt i tråd med mange naturalismedikteres tanke, deres kritikk av samfunnet vil likevel skinne gjennom i kraft av historien i sin helhet, og det er derfor unødvendig med en forteller som til stadighet lar sine subjektive meninger slippe til. Forutsatt at vi kan tro på selve historien som fortelles, bidrar fortellerens tilbaketrunkethet også til at denne virker troverdig for leseren.

Amalie Skram veksler mellom å la synsvinkelen ligge hos Oline, Sjur Gabriel og barna. Handlingen skildres både gjennom korte referat av lengre tidsperioder ("Det hadde vært en streng tid for Hellemyrsfolket. Oline hadde gått med åpne sår på benene hele vinteren igjennom." (59)), og lengre scener med både direkte og indirekte tale. De to sistnevnte er forholdsvis lette å skille fra hverandre i *Sjur Gabriel*, da alle direkte replikker i tillegg til å være stilistisk markert er skrevet på dialekt: "Kor da då ska verte med veslekrype dar?" (60).

Tematisk sett er det særlig farskap og kjønnsroller, og menneskers ulike former for livsprosjekt. Kall det gjerne meningen med livet. Bjarne Markussen skriver i sin artikkel om *Sjur Gabriel* at hovedpersonen selv går fra et økonomisk prosjekt til et omsorgsprosjekt. I første halvdel av romanen ser Sjur Gabriel det som sin hovedoppgave og forsørge familien økonomisk, med alt arbeid og tukt av kone og barn det innebærer. Penger og bekymringer rundt penger er det som opptar ham. Tekstutdraget, kapittel ni i sin helhet, er plassert nøyaktig i midten av romanen (17 kapitler), og selve kapitlet speiler også den utviklingen man kan peke på i romanen forøvrig. Kapitlets første del forteller om hvordan Sjur Gabriel frykter at nabokjerringa Karis forbannelser over ham vil få utslag for "ham og hans eiendeler" (60), og når Kari slår seg i hjel er han lettet over at hun ikke kan kaste sykdom over enda en ku. Han venter i det lengste med å hente legehjelp til Oline av (riktignok implisitte) økonomiske årsaker: "Omsider hadde Sjur Gabriel måttet bekvemme seg til å hente doktor til Oline" (60), "Med tungt hjerte besluttet Sjur Gabriel seg til å gjøre, som doktoren sa" (61).

Da Oline så sendes vekk, blir det Sjur Gabriel som tar på seg omsorgsrollen. I begynnelsen noe motvillig og med hjelp av amme, men etterhvert er det dette som gir ham de største gledene i livet: "Fra den dag av ble hans omhu for barnet fordoblet [...] Når barnet fikk sine skriketokter, var der ingen annen enn faren, som kunne rå med det og stille det tilfreds. Denne bevissthet fylte Sjur Gabriels hjerte med en hemmelig glede og stolthet og knyttet ham stadig nøyere og nøyere til gutten" (61). Også omtalen av barnet speiler Sjur Gabriels nye følelser for sønnen: fra "veslekryp" og bare "barnet" til omtale ved kjæle navn og "gutten".

Slik Oline lar seg styre av trangen til å drikke, drives Sjur Gabriel fra nå av av takknemligheten og kjærligheten han får fra sin sønn. Omsorgen utvides også til de andre barna og til kona, han skjønner ikke på Ingeborg når hun svir grøten og tenker at Oline tross alt er en duelig kone (62). De økonomiske bekymringene sitter riktignok fortsatt i, da han gremmes over at Ingeborg ikke ble sendt vekk som tjenestepike. Likevel er det ikke lenger det som er hovedprosjektet i livet hans.

I Knut Hamsuns *Sult* fra 1890 treffer vi en navnløs jeg-person som tilsynelatende bare vaser rundt i Christiania mellom sporadiske skriveoppdrag. Hele tiden venter han på at dikterånden skal overstrømme ham og at han slik skal få utløp for sitt utnyttede potensiale og dermed komme seg ut av elendigheten han lever i. Handlingen er hele tiden fortalt gjennom dette jeget. I utdraget har jeg personen glemt nøkkelen til værelset han leier, og ettersom han ikke har noen penger melder han seg som utgir han seg for å være en journalist som har vært for sent ute til å få slippe inn hjemme. Han får tilbringe natten i en celle i rådstuen, hvor mørket, ensomheten og søvnløsheten driver ham inn i forestillinger og tankemønstre han ikke klarer å slippe fra.

De eneste innblikk vi får i de andre personenes tanker er gjennom jeg-personens antagelser, eventuelt må vi som lesere selv tolke personene utifra hva jeget forteller om deres handlinger forutsatt at vi stoler på at disse er riktige gjengitt. Ettersom jeg-personen stadig lyver og dermed ikke later til å være spesielt troverdig, er det ikke alltid vi kan gå ut i fra at hans gjenfortellinger er "sanne". Forteller han sant om seg selv og andre? Et eksempel er når han fryder seg over hvordan han har lurt seg til husly for en natt: "Hvor hadde jeg ikke rammet manden like i hjertet med "Morgenbladet"!" (49). *Sult* fortelles i retrospekt, men innslag av både direkte og indirekte tale. Her er det ikke alltid like lett å skille mellom hva jeg-personen sier til seg selv, og hva som faktisk blir sagt. Replikkene er kun markert med linjeskift. Da politikonstabelen utenfor rådstuen foreslår at jeg-et kan melde seg som husvill, viskes skillelinjene mellom direkte og indirekte tale ut: "Om jeg bare simpelthen kunde gå og ind og si at jeg var husvild? Simpelthen!" (48). Slik viskes også grensene mellom det ytre og det indre ut.

Handlingsomslagene i utdraget er ikke knyttet til dramatiske hendelser i jeg-personens liv, men i hans sinn. Av og til later de til å komme ut av intet, og av og til er de resultat av påvirkninger utenfra (for eksempel om er det lys eller mørke i cellen han sitter i). Som eksempel kan vi bruke sekvensen der han dikter opp et nytt ord. I det foregående avsnittet tar hans nervøse tilstand helt overhånd, mørket gjør ham redd og han blir opptatt av et lite hull han finner i veggen og som han må passe seg for. I det neste avsnittet (en liten tid senere) er han overbevist om at han har diktet opp et ord av "stor grammatisk betydning" (50). Han ler av glede, før han går over i spekulasjon om hva ordet skal bety. Etterhvert blir derimot denne spekulasjonen en plage. Han diskuterer med seg selv og rabler i vei helt til tankene glir over i en tilsynelatende meningsløs, men forsåvidt virkelighetsnær, indre monolog: "Mon han går dernede endnu? Sitter på min bænk? Det blå perlemor Skibene" (51). Kanskje er det nettopp meningsløsheten og mangelen på sammenheng som gjør denne tankestrømmen så realistisk (i betydningen virkelig)

Både Hamsun og en annen tidlig-modernist, Sigbjørn Obstfelder, mente at bruken av jeg-personen i litteraturen åpnet for et dypere innblikk i menneskets psykologi. Ettersom den ytre handlingen i *Sult* er såpass begivenhetsløs sammenlignet med annen litteratur fra samme tidsepoke, er det den indre handlingen som er den vesentlige. Det er den som bærer hele romanen.

Hadde *Sult* vært fortalt av en tredjeperson ville romanen fått et nærmest eventyrlig preg, hvor tankestrømmene hadde fremstått mer som fantastiske innslag enn som virkelige sprang i et menneskes psyke.

b) Hva er forskjellen på naturalistisk og modernistisk prosa? Gi eksemplar fra Skrams og Hamsuns romaner.

Sjur Gabriel og *Hellemyrsfolket* knyttes vanligvis til en naturalistisk litteraturtradisjon, mens *Sult* regnes for å være en av de første modernistiske romanene (og også blant den første psykologiske litteratur).

Noen av forskjellene i stilistiske virkemidler har jeg nevnt i forrige deloppgave, som hvordan Skram lar *Sjur Gabriel* fortelles av en tilbaketrukket, objektiv forteller. Handlingen skildres såpass nøkternt at det ikke blir nødvendig for leseren å stille spørsmål ved fortellerens troverdighet. *Sult* derimot, fortelles gjennom et subjektivt og vaklende jeg som stadig tvinger leseren til å ta stilling til dette jegets troverdighet som forteller.

Som jeg såvidt har vært inne på over, lot naturalismeforfatterne fortellerstemmene være tilbaketrukne.

Kritikken forfatterne rettet mot samfunnets skyggesider kom likevel frem. I forhold til realismediktningen (og spesielt den tidlige, poetiske realismen) var den naturalistiske diktningen helt klart mer deskriptiv enn normativ i sin natur. Det er ingen kritikk å spore hos Amalie Skram av Sjur Gabriels eller Olines handlinger; han handler utifra de forutsetningene han har. Menneskenes skjebne er allikevel bestemt av deres natur, og menneskene som individer kan ikke selv gjøre noe for å hindre dette. Darwins utviklingslære og den franske teoretikeren Hippolyte Taines deterministiske tankegang om at rase, miljø og tidsånd (*la race, le milieu et le moment*) preget den naturalistiske tanken. Også i *Sjur Gabriel* og i de øvrige romanene om Hellemyrsfolket er menneskenes skjebne bestemt av de livsvilkår de lever under. Det går dårlig med alle de tre generasjonene på Hellemyren, fordi det går dårlig med den første. Vesle-Gabriel dør av sykdom og Sjur Gabriel følger sin kone i alkoholismen. Til tross for en viss utvikling hos karakterene, lar de seg alle til syvende og sist styre av naturlige drifter og egoisme. For naturalistene lå samfunnskritikken i at samfunnet selv måtte legge til rette for å hindre eller endre disse driftene hos mennesker, da de ikke kunne lykkes i å endre seg selv og dermed forbedre sine

liv.

Samtidig vil jeg peke på et punkt i romanen som jeg mener ikke er fullstendig i tråd med den deterministiske tanken: Sjur Gabriel blir omsorgspersonen, stikk i strid med de klassiske kjønnsrollemønstrene. Riktignok skal det sies at denne omveltningen av kjønnsforventninger ikke er original, det finnes flere liknende fortellinger både før og etter Amalie Skrams virke om menn som må ta omsorgsansvaret som alle har til felles det at moren eller kvinnen på et eller annet vis er skjøvet ut av bildet. Likevel synes jeg at disse historiene viser at omsorgsevne ikke alltid er determinert på forhånd, selv ikke hos naturalisten Skram.

Hamsun lar også protagonisten i *Sult* styres av sine naturlige drifter: sult, tørste, hete, kulde, utslitthet og seksuelle behov. I utgangspunktet kan man kanskje anse dette som et naturalistisk trekk, men samtidig er det vesentlige i Hamsuns og andre modernisters diktning hva slags påvirkning disse driftene har på det indre sjelslivet. Det er ikke kollektiv kritikk som er viktig for modernistene, men individene og deres tanker.

Det er nærmest en allmenn sannhet at modernistisk litteratur er vanskelig å definere. Jeg vil likevel driste meg til å si at med modernismen dreies fokuset bort fra problemløsning og samfunnskritikk og mot det menneskelige indre. Problemer trenger ikke alltid løses. Dramatiske handlinger i menneskers fører ikke alltid til store endringer i deres liv. Hos hovedpersonen i *Sult* ser vi for eksempel så godt som ingen utvikling. Han er sulten, han får penger, han spiser eller kaster bort pengene, han er sulten, han får penger, og slik fortsetter det. Romanen ender ikke med ny innsikt, tvert i mot reiser jeget avgårde med et skip og som lesere blir vi sittende igjen uten å vite om det er noen dypere mening med det vi har lest. Det er forståelig at etter århundrer med litteratur med bestemte formål, enten det var å belære, opplyse, behage eller kritisere, så må *Sult* nødvendigvis ha fremstått som noe helt annet. I ettertid kan man kanskje si at *Sult* likevel har hatt et slags formål: dem som har følt på underliggjøring eller fremmedgjøring har med *Sult* fått noe å identifisere seg med, uten at man nødvendigvis kjenner seg igjen i alt den litt gale jeg-personen gjør av den grunn.

c) Hvilke samfunnsmessige endringer er den tidlige modernismen knyttet til? Her kan du gjerne trekke inn Hamsuns programartikkel "Psykologisk litteratur" fra 1890.

I 1890 dro Knut Hamsun på foredragsturné med sitt litterære program som promoterte og etterlyst en ny type psykologisk diktning. Han gikk til angrep på nærmest samtlige av samtidens dikterhøvdinger. Særlig Ibsen og Bjørnson fikk gjennomgå, riktignok noe urettmessig ettersom Ibsens forfatterskap til tider innholdt nokså sammensatte personligheter. Hamsun hevdet at personene det ble diktet om ikke var noe annet enn bestemte karaktertyper, og at hans forfatterkollegaer ikke klarte å frigjøre seg fra tanken om at karakterene måtte oppfylle lesernes forventninger til dem. De ble derfor utelukkende utstyrt med replikker, tanker og handlinger som var i tråd med deres karakter. Men, påpekte Hamsun, mennesker er ikke karakterer, derimot er de sammensatte og nyanserte vesener. I sin programartikkel "Psykologisk litteratur" trakk han frem verker av blant andre Shakespeare som eksempel på vitnesbyrd om tidligere menneskers sletthet. Ettersom tidligere samfunn var enklere og mer ukompliserte enn det moderne, kunne han forstå hvorfor man i eldre litteratur skrev om så mange enkle og ukompliserte mennesketyper. I det moderne samfunn derimot, var menneskene mer forfinet, mer sammensatte i likhet med samfunnet selv.

Utviklingsromanene, fulle av unge kvinner og menn som reiste ut i verden for siden å komme tilbake som modnede mennesker med ny innsikt, var avleggs (som nevnt er det ingen utvikling å spore hos hovedpersonen i *Sult*). Det interessante var mennesker, deres indre tanker og ikke det evige jaget etter utvikling. Naturalistenes deterministiske syn var for bastant og fokusert på elendighet. Heller ikke Georg Brandes formaninger om å sette problemer under debatt var lenger til inspirasjon. Nå da alle de såkalt store samfunnsproblemene, som stemmerett, kvinnesak, sosiale kår *et cetera* allerede var belyst av realismeforfatterne kunne ikke lenger problemlitteratur være litteraturens prosjekt. Fremmedfølelsen og underliggjøringen mennesket kunne kjenne på i møte med de stadig voksende bymiljøene, var derimot nytt. Hvilke psykologiske endringer førte urbaniseringen og industrialiseringen med seg? Menneskelig samhandling foregikk (og foregår kanskje fortsatt) på en annen måte i de store byene enn i bygdene. Menneskene måtte vike plass for maskinene. Hva gjorde dette med menneskesjelen? Kanskje var det den bondegutten Knud Pedersens møte med Chicagos skyskraper som vekke disse tankene og følelsene i ham. Tilbake i Europa var det kanskje følelsen av å være en del av et lite norsk kunstnermiljø i København som bidro til underliggjøringen. Uansett og uavhengig av fra hvor Knut Hamsun hentet inspirasjon til *Sult*, levde han på en tid med store religiøse, ideologiske, politiske, sosiale og kulturelle endringer. Det førte med seg nye impulser i menneskesinnet, og både disse og de opprinnelige urdriftene ble det hans prosjekt å skildre.

Besvart.

